BÂKÎ

(1526 - 1600)

Derleyen:
Semiramis Kanbak

BÂKÎ KİMDİR?

"Âvâzeyi bu ‘âleme Dâvûd gibi sal
Bâkî kalan bu kubbede bir hoş sadâ imiş"

Asıl adı Mahmud Abdülbâkî olan şair 1526 yılında İstanbul’da doğdu. İyi bir medrese eğitiminin ardından meslek hayatına müderris olarak başladı. Mekke, Medine ve İstanbul gibi illerde yüksek kadılık mevkilerinde bulundu. İki kere Anadolu, bir kere de Rumeli Kazaskerliği yaptı.

Dîvan edebiyatımızın en büyük şairlerinden olan şair daha öğrencilik yıllarında şair olarak kabul edilmiştir. Şiirlerinde aşk, doğa ve yaşama sevinci temalarını işleyen Bâkî beyitlerini bir sarraf gibi inceden inceye söz ve mânâ sanatları ile süslemiş, Türkçe’nin ifâde imkânlarından, mecazlarından bol bol yararlanmıştır. Kasideleri, gazelleri, divan şiirinin en güzel örneklerinden olup sağlığında Sultânü’ş-şuarâ (Şairlerin Sultanı) unvanını almıştır.

Başta Kanunî Sultan Süleyman olmak üzere devrinde yaşadığı dört pâdişâh tarafından korunarak rahat bir hayat süren şair 1600 yılında İstanbul'da yaşama veda etmiş ve Edirnekapı dışında, Eyüp yolu üzerinde toprağa verilmiştir.

ESERLERİ:
- Dîvan
- Me’-alimü’l-yakîn fî sîreti Seyyîdü’l-Mürselîn (tercüme)
- Fazâilü’l-cihad (tercüme)
- Fazâil-i Mekke (tercüme)
- Kırk Hadis Tercümesi

ŞİİRLERİ:

GAZEL - 6

1. Nedür bu handeler bu ‘işveler bu nâz u istignâ
   Nedür bu cilveler bu şîveler bu kâmet-i bâlâ

1. Bu gülüşler, bu işveler, bu naz ve umursamazlık nedir (böyle),
Bu cilveler, bu edalar, bu uzun boy nedir?

2. Nedür bu pîç pîç ü çîn çîn ü ham-be-ham kâkül
   Nedür bu turralar bu halka halka zülf-i müşgâsâ

2. Bu kıvrım kıvrım, büklüm büklüm, kıvır kıvır kahkül nedir
Bu alındaki perçemler, bu misk kokulu halka halka güzel zülüfler nedir

3. Nedür bu ‘ârız u hadd ü nedür bu çeşm ü ebrûlar
   Nedür bu hâl-i Hindûlar nedür bu habbetü’s-sevdâ

3. Bu yanak ve üzerindeki tüyler, bu gözler, bu kaşlar nedir
Bu Hintli benler, bu siyah tane nedir (kalpte olduğuna inanılan siyah nokta)

4. Miyânun rişte-i cân mı gümiş âyîne mi sînen
   Bünâgûşunla mengûşun gül ile jâledür gûyâ

4. Belin can teli mi, göğsün gümüşten ayna mı?
Sanki kulağının memesi gül, inci küpen de gülün üzerindeki çiğ tanesidir.

5. Vefâ ummaz cefâdan yüz çevürmez Bâkî ‘âşıkdur
   Niyâz itmek ana cânâ yaraşur sana istingâ

5. Baki senden vefa ummaz, cefadan da yüz çevirmez, aşıktır.
Ona yalvarıp yakarmak, sana da umursamazlık yaraşır.

Bâkî Divanı - Prof. Dr. Sabahattin Küçük, S. 75

GAZEL - 23

1. Lâle-hadler kıldılar gül-geşt-i sahrâ semt semt
Bâg u râgı gezdiler idüp temâşâ semt semt

1. Lale yanaklılar, semt semt sahralarda gül gezintisine çıktılar
Bağları, kırları ve bayırları bölge bölge seyredip gezdiler.

2. 'Âşık-ı dîdâr-ı pâkündür meger kim cûylar
Cüst ü cû eyler seni ey serv-i bâlâ semt semt

2. Meğer ırmaklar senin pak yüzüne aşık olmuşlar da
Oradan oraya akarak seni arayıp sormaktalar ey yüce servi endamlı sevgili

3. Leşker-i gam geldi dil şehrine kondı cavk cavk
Kopdı yir yir fitne vü âşûb u gavgâ semt semt

3. Gam askerleri gelip bölük bölük, gönül şehrine kondular da
Yer yer fitneler kopup, semt semt kavga ve kargaşa meydana geldi.

4. Giryeden cûy-ı şirişküm sû-be-sû oldı revân
Yine Kulzüm gibi cûş itdi bu deryâ semt semt

4. Ağlamaktan, gözyaşımın kanlı ırmağı yer yer akmaya başladı
Bu deniz, yine Kızıldeniz gibi semt semt coşup taştı.

5. Bir kadem bas lutf ile gel gül-şene ey serv-kad
Bileler eksükligin her serv-i bâlâ semt semt

5. Lütfedip bir ayağını at da gulbahcesine gel ey servi boylu
Her yüce servi semt semt eksikliğini bilsin

6. Şi'r-i Bâkî seb'a-i iklîme oldukça revân
Okınursa yiridür bu nazm-ı garrâ semt semt

6. Baki'nin şiiri yedi iklime ulaştıkça
Bu parlak gazeli de semtten semte okunursa uygundur.

Bâkî Divanı - Prof. Dr. Sabahattin Küçük, S. 82-83

GAZEL - 55

1. Açıl bâgun gül ü nesrîni ol ruhsârı görsünler
Salın serv ü sanavber şîve-i retfârı görsünler

1. Bağın gülü ve yaban gülü, açıl da o yanağını görsünler
Salın servi ve fıstık çamı, o yürüyüşündeki edayı görsünler.

2. Kapunda hâsıl itdi bu devâsuz derdi hep gönlüm
Ne derde mübtelâ oldı dil-i bîmârı görsünler

2. Gönlüm bu devasız derdi hep senin kapında edindi
Nasıl bir derde düştü, hasta gönlümü görsünler

3. Açıldı dâglar sînemde çâk itdüm girîbânum
Mahabbet gül-şeninde açılan gül-nârı görsünler

3. Göğsümde yaralar açıldı, yakamı parçaladım
Sevginin gül bahçesinde açılan narçiçeğini görsünler

4. Ten-i zârumda pehlûm üstühânı sayılur bir bir
Beni seyr itmeyen ahbâb mûsîkârı görsünler

4. Zayıf bedenimdeki kaburga kemikleri bir bir sayılıyor
Beni görmemiş olanlar (gagasındaki deliklerden rüzgâr estikçe ses çıkaran)
masal kuşuna benzediğimi görsünler.

5. Güzeller mihri-bân olmaz dimek yanlışdur ey Bâkî
Olur va'llâhi bi'llâhi hemân yalvarı görsünler

5. Güzeller merhamet ve şefkat sahibi olmaz demek yanlıştır Ey Bakî
Vallahi billahi gösterirler hemen yalvarsınlar da görsünler.

Bâkî Divanı - Prof. Dr. Sabahattin Küçük, S. 97

GAZEL - 171

1. Âlâyiş-i dünyâdan el çekmege niyyet var
Yakında adem dirler bir şehre azîmet var

1. Dünyanın debdebesinden el çekmeye niyetim var
Yakında yokluk derler bir şehre yolculuk var

2. Uçdı bu fezâlardan mürg-i dil-i nâlânum
Ârâm idemez oldum efkâr-ı seyâhat var

2. Uçtu gitti bu göklerden inleyen gönlümün kuşu
Eğlenemez oldum yolculuk kederim var

3. Nûş eylese bir ‘âşık tâ haşre dek ayılmaz
Bezm-i felekün bilmem câmında ne hâlet var

3. Bir aşık içse ta kıyamete kadar ayılmaz
Feleğin meclisinin kadehinde bilmem ne haller var

4. Bu hâlet ile ey dil sag olmada ‘âlemde
Derd ü gam-ı dil-ber ile ölmekde letâfet var

4. Bu haller ile ey gönül yaşamaktansa alemde
Dilberlerin derdi ve gamından ölmekte güzellik var

5. Gitdükçe harâb eyler mülk-i dil-i vîrânı
Dehrün bu cefâsından bir şâha şikâyet var

5. Gittikçe harap ediyor viran gönlümün ülkesini
Zamanın bu cefasından bir şaha şikayet var

6. Ser terkine kâ’ildür dünyâya gönül virmez
Terk ehlinün ey Bâkî başında sa’âdet var

6. Başından vazgeçmeye razıdır dünyaya gönül vermez
Vazgeçme ustasının ey Bâkî başında saadet var.

Bâkî Divanı - Prof. Dr. Sabahattin Küçük, S. 152

GAZEL - 192

1. Fermân-ı aşka cân ile var inkıyâdumuz
Hükm-i kazâya zerre kadar yok ‘inâdumuz

1. Aşkın fermanına boyun eğmekliğimiz candan ve yürektendir.
Alın yazımıza karşı zerre kadar inadımız yoktur.

2. Baş egmezüz edânîye dünyâ-yı dûn içün
Allâhadur tevekkülümüz i’timâdumuz

2. Şu alçak dünyanın geçici menfaatleri için aşağılık kimselere baş eğmeyiz.
Bu yolda bütün tevvekülümüz, güvenimiz Allah'adır.

3. Biz müttekâ-yi zer-keş-i câha tayanmazuz
Hakkun kemâl-i lutfınadur istinâdumuz

3. Biz makam ile edinilmiş altın işlemeli yastıklara dayanmayız.
Bütün dayanağımız Allah'ın faziletli lütfunadır.

4. Zühd u salâha eylemezüz iltıcâ hele
Tutdı egerçi ‘âlem-i kevni fesâdumuz

4. Hele sofuluk ve gözü kapalı dindarlığa asla sığınmayız.
Eğer ki fesadımız bütün varlık alemini tutmuş bile olsa!

5. Meyden safâ-yı bâtın-ı humdur garaz hemân
Erbâb-ı zahir anlayamazlar murâdumuz

5. Bizim içkiden anladığımız küpün içindeki safadadır.
Her şeyi, dış yüzüyle değerlendirip hüküm verenler,
bizim maksadımızı anlayamazlar.

6. Minnet Hudâya devlet-i dünyâ fenâ bulur
Bâkî kalur sahîfe-i ‘âlemde adumuz

6. Allah'a binlerce şükürler olsun ki dünya devleti geçip gider
Bizim adımız alemin sayfasında bâkî kalır.

Bâkî Divanı - Prof. Dr. Sabahattin Küçük, S. 161

GAZEL - 218

1. Zülf-i siyâhı sâye-i perr-i hümâ imiş
İklîm-i hüsne anun içün pâdişâ imiş

1. Sevgilinin siyah saçları, hüma kuşunun kanadının talih bağışlayan gölgesi imiş.
Onun için o güzellik ülkesinin sultanı imiş.

2. Bir secde ile kıldı ruh-ı âfıtâbı zer
Hâk-i cenâb-ı dûst ‘aceb kîmyâ imiş

2. Bir secde etmekle güneş gibi güzel yüzü altına dönüştü
Sevgilinin çevresinin toprağı nasıl bir kimya imiş

3. Âvâzeyi bu ‘âleme Dâvûd gibi sal
Bâkî kalan bu kubbede bir hoş sadâ imiş

3. Yüksek sesini bu aleme Davut gibi sal
Çünkü bu gök kubbede baki kalan ancak hoş bir seda imiş.

4. Görmez cihânı gözlerümüz yâri görmese
Mir’ât-ı hüsni var ise ‘âlem-nümâ imiş

4. Gözlerimiz sevgiliyi görmezse dünyayı görmez olur.
Onun güzelliğinin aynası varsa dünya görünür olur.

5. Zülfün esîri Bâkî-i bî-çâre dûstum
Bir mübtelâ-yı bend-i kemend-i belâ imiş

5. Bu biçare Baki zülfünün esiridir sevdiğim,
Bela kemendinin esaretinin bir tiryakisi imiş.

Bâkî Divanı - Prof. Dr. Sabahattin Küçük, S. 172-173

GAZEL - 371

1. Nâm u nişâne kalmadı fasl-ı bahârdan
Düşdi çemende berg-i dıraht itibârdan

1. Bahar mevsiminden ne bir ad ne de bir iz kaldı.
Artık kırlarda, ağaç yaprakları itibardan düştü.

2. Eşcâr-ı bâg hırka-i tecrîde girdiler
Bâd-ı hazân çemende el aldı çenârdan

2. Bahçenin ağaçları (bir derviş gibi) soyutlanmışlık hırkasına büründüler.
Sonbahar rüzgarı, kırlarda çınardan el aldı.

3. Her yanadan ayagına altun akup gelür
Eşcâr-ı bâg himmet umar cüy-bârdan

3. Her taraftan ayağına altın (sarı yapraklar) akıp gelir.
Bağdaki ağaçlar ırmaktan bir alicenaplık ve iyilik umarlar.

4. Sahn-ı çemende turma salınsun sabâ ile
Âzâdedür nihâl bu gün berg ü bârdan

4. Kırlarda hafif esen rüzgarla durmadan salınsın
Fidan, bugün yaprak ve meyveden arınmıştır.

5. Bâkî çemende hayli perişan imiş varak
Benzer ki bir şikâyeti var rüzgârdan

5. Baki kırlarda yaprak hayli perişan olmuş
Sanki rüzgardan (ya da zamandan) bir şikayeti var gibi.

Bâkî Divanı - Prof. Dr. Sabahattin Küçük, S. 238

GAZEL - 395

1. Söylemez küsmiş bana cânâne söylen söylesün
N'eyledüm ol yâr-ı 'âlî-şâne söylen söylesün

1. Sevgili bana küsmüş, konuşmuyor, söyleyin de konuşsun.
Neylemişim o şanı yüce sevgiliye, söyleyin söylesin.

2. Nâz ile güftâre gelmezse helâk eyler beni
Ol cefâ vü cevri bî-pâyâne söylen söylesün

2. Naz edip söze başlamazsa beni helak edecek.
O cefa ve eziyeti sonsuz olan sevgiliye söyleyin konuşsun.

3. Derd-i 'aşkı gayrıdan sorman ne bilsün çekmeyen
Anı yine 'âşık-ı nâlâne söylen söylesün

3. Aşk derdini başkalarından sormayın çekmeyen ne bilsin
Onu yine inleyen aşığa sorun size anlatsın.

4. Hâr zahmından neler çekdügümi gülzârda
Bâgbân-ı bülbül-i giryâne söylen söylesün

4. Diken yaralarından neler çektiğimi gül bahçesinde
Gözü yaşlı bahçıvan bülbüle söyleyin, anlatsın.

5. Bâkıyâ dın durmasun güftâra tâkat var iken
Vaktidür ol husrev-i devrâne söylen söylesün

5. Konuşmaya takati varken Bakiye karşı sessiz kalmasın
Şimdi (konuşma) vaktidir o devrin hükümdarına söyleyin konuşsun.

Bâkî Divanı - Prof. Dr. Sabahattin Küçük, S. 248

MUSAMMAT 1

(Mersiye-i Sultân Süleymân Hân aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân)

- I -

1. Ey pây-bend-i dâmgeh-i kayd-ı nâm u neng
   Tâ key hevâ-yı meşgale-i dehr-i bî-direng

1. Ey şana ve üne düşkünlüğün tuzağına ayaklarından bağlanmış olan!
Fani dünyanın işlerine olan bu sevgin ne zamana kadar (sürecek)?

2. An ol güni ki âhir olup nev-bahâr-ı 'ömr
   Berg-i hazâne dönse gerek rûy-ı lâle-reng

2. Yaşamın ilkbaharının bittiği günü an,
O gün lale renkli yanağın sonbahar yaprağına döner.

3. Âhir mekânun olsa gerek cür'a gibi hâk
   Devrân elinden irse gerek câm-ı 'ayşa seng

3. Son mekanın bir yudum gibi toprak olsa gerek
Hayat kadehine feleğin elinden bir taş gelse gerek

4. İnsân odur ki âyîneveş kalbi sâf ola
   Sînende n'eyler âdem isen kîne-i peleng

4. İnsan odur ki yüreği ayna gibi temiz ve lekesiz olan
Göğsünde ne işi var eğer insansan kaplan kininin

5. İbret gözinde niceye dek gaflet uyhusı
   Yitmez mi sana vâkı'a-i Şâh-ı şîr-ceng

5. İbret al, gözündeki bu gaflet uykusu ne zamana kadar sürecek?
Sana aslan pençeli pâdişâhın başına gelen olay yetmez mi?

6. Ol şeh-süvâr-ı mülk-i sa'âdet ki rahşına
   Cevlân deminde 'arsa-i âlem gelürdi teng

6. O, mutluluk ülkesinin usta binicisi pâdişâhın atına,
Dolaşırken dünyâ alanı dar gelirdi.

7. Baş egdi âb-ı tîgina küffâr-ı Üngürûs
Şemşîri gevherini pesend eyledi Freng

7. Macar kâfirleri onun kılıcının suyuna baş eğdiler.
Avrupalılar kılıcının cevherini beğendiler.

8. Yüz yire kodı lutf ile gül-berg-i ter gibi
Sandûka saldı hâzin gibi sandığa yerleştirdi.

8. Taze gül yaprağı gibi yüzünü lütufla yavaşça yere koydu.
Hazineci de onu değerli bir mücevher gibi sandığa yerleştirdi.

- II -

1. Hakkâ ki zîb ü zînet-i ikbâl ü câh idi
Şâh-ı Sikender-efser ü Dârâ-sipâh idi

1. Gerçek o ki o refah ve itibarın süsü ve ziynetiydi.
İskender taçlı ve Dara neferli bir şahtı.

2. Gerdûn ayagı tozına eylerdi ser-fürû
Dünyâya hâk-i bârgehi secdegâh idi

2. Felek ayağının tozuna baş eğerdi.
Divanının tozu dünyaya secdegâh idi.

3. Kemter gedâyı az ‘atâsı kılurdı bay
Bir lutfı çok mürüvveti çok pâdişâh idi

3. Fakir kulu az ihsanı bay kılardı.
Lutfu çok, cömertliği çok olan bir padişahtı.

4. Hâk-i cenâb-ı hazreti dergâh-ı devleti
Fazl u belâgat ehline ümmîdgâh idi

4. Padişahın huzuru ve devletin kapısı,
Fazilet ve belagat sahiplerinin ümit kapısıydı.

5. Hükm-i kazâya virdi rızâyı egerçi kim
Şâh-ı kazâ-tevân u kader-destgâh idi

5. Gerçi kazaya karşı güçlü ve kaderi elinde tutan bir padişahtı ama
Allah'ın verdiği hükme rıza gösterirdi.

6. Gerdûn-ı dûna zâr u zebûn oldı sanmanuz
Maksûdı terk-i câh ile kurb-i İlâh idi

6. Alçak feleğe karşı zayıf ve aciz düştü sanmayın
Amacı makamını terk ederek Allah'a yaklaşmaktı.

7. Cân u cihânı gözlerümüz görmese n'ola
Rûşen cemâli 'âleme hûrşîd ü mâh idi

7. Sevgiliyi ve dünyayı gözlerimiz görmese ne olur,
Parlak yüzü alemi aydınlatan güneş ve aydı.

8. Hûrşîde baksa gözleri halkun tola gelür
Zîrâ görince hâtıra ol meh-likâ gelür

8. Güneşe baksa halkın gözleri dolar
Çünkü güneşi görünce hatırlarına o ayyüzlü (Kanunî) gelir.

- III -

1. Döksün sehâb kaddin anup katre katre kan
İtsün nihâl-i nârveni nahl-i ergavân

1. Bulut boyunu eğip damla damla kan döksün
Karaağaç fidanını erguvan sürgününe döndürsün.

2. Bu acılarla çeşm-i nücüm olsun eşk-bâr
Âfâkı tutsun âteş-i dilden çıkan duhân

2. Bu acılarla, yıldızlara benzeyen gözlerim çok yaş döksün
Gönlümün ateşinden çıkan duman ufukları sarsın.

3. Kılsun kebûd câmelerin âsmân siyâh
Geysün libâs-ı mâtem-i Şâhı bütün cihân

3. Gökyüzü mavi elbiselerini siyahla değiştirsin,
Bütün dünya Şah'ın mateminin elbisesini giysin.

4. Yaksun derûn-ı sîne-i ins ü perîde dâg
Nâr-ı firâk-ı Şâh Süleymân-ı kâm-rân

4. Bahtiyar Süleyman Şah'ın ayrılığının ateşi
İnsanların ve perilerin kalplerini dağlasın.

5. Kıldı fırâz-ı küngüre-i 'arşı cilvegâh
Lâyık degüldi şânına hakkâ bu hâkdân

5. Arşın kubbesinin tepesinin üzerini gezinti yeri kıldı
Doğrusu bu dünya onun şanına layık değildi.

6. Mürg-i revânı göklere irdi hümâ gibi
Kaldı hazîz-i hâkde bir iki üstühân

6. Uçan kuşu hüma gibi göklere erdi
Yerin en dibinde bir iki kemik kaldı.

7. Çâpük-süvâr-ı 'arsa-i kevn ü mekân idi
İkbâl ü 'izzet olmış idi yâr ü hem-' inân

7. Varoluş arsasının hızlı süvarisiydi
Baht ve ululuk atbaşı birlikte gittiği dostları olmuştu.

8. Ser-keşlik itdi tevsen-i baht-ı sitîzekâr
Düşdi zemîne sâye-i eltâf-ı Kirdgâr

8. Kavgacı bahtın dikbaşlı atı itaatsizlik etti
Allah'ın lütuflarının gölgesi (Kanunî) yere düştü.

- IV-

1. Olsun gamunda bencileyin zâr u bî-karâr
Âfâkı gezsün aglayurak ebr-i nev-bahâr

1. Gamın yüzünden benim gibi gözü yaşlı ve kararsız olsun
İlkbahar bulutu, ağlayarak ufukları gezsin.

2. Tutsun cihânı nâle-i mürgân subh-dem
Güller yolınsun âh u figân eylesün hezâr

2. Dünyayı kuşların seher vaktindeki ağlamaları doldursun;
Güller yolunsun, bülbüller ah edip inlesin.

3. Sünbüllerini mâtem idüp çözsün aglasun
Dâmâne döksün eşk-i firâvânı kûhsâr

3. Dağ, sümbüllerini matem edip çözsün
Ağlasın ve eteğine bol bol gözyaşı döksün.

4. Andukça bûy-ı hulkumı derdünle lâleveş
Olsun derûn-ı nâfe-i müşg-i Tatar târ

4. Tatar miskinin göbeğinin iç kısmı,
yaradılıştan gelen kokunu andıkça lale gibi olsun.

5. Gül hasretünle yollara tutsun kulagını
Nergis gibi kıyâmete dek çeksün intizâr

5. Gül hasretinle yollara kulağını tutsun
Nergis gibi kıyamete dek beklesin.

6. Deryâlar itse ‘âlemi çeşm-i güher-feşân
Gelmez vücûda sencileyin dürr-i şâhvâr

6. Kanlı yaş döken göz, alemi denize döndürse bile
Senin gibi büyük bir inci oluşmaz.

7. Ey dil bu demde sensin olan bana hem-nefes
Gel nây gibi inleyelüm bârî zâr zâr

7. Ey gönül bana bu zamanda dost olan sensin
Gel bari ney gibi acıyla inleyelim.

8. Âheng-i âh u nâleleri idelüm bülend
Eshâb-ı derdi cûşa getürsün bu heft bend

8. Ah ve ağlama cümbüşünü artıralım
Bu yedi bend dert sahiplerini coştursun.

- V -

1. Gün togdı şâh-ı ‘âlem uyanmaz mı hâbdan
Kılmaz mı cilve hayme-i gerdûn-cenâbdan

1. Gün doğdu alemin şahı uyanmaz mı uykudan?
Felek kadar yüksek eşiği olan çadırından çıkmaz mı?

2. Yollarda kaldı gözlerümüz gelmedi haber
Hâk-i cenâb-ı südde-i devlet-me’âbdan

2. Gözlerimiz yollarda kaldı, o şerefli padişahın
Yüce eşiğinin tozundan haber gelmedi.

3. Reng-i ‘izârı gitdi yatur kendü huşk-leb
Şol gül gibi ki ayru düşüpdür gül-âbdan

3. Yanağının rengi gitti, kendisi de dudakları kurumuş olarak yatar
Gülsuyundan ayrı düşen gül gibidir.

4. Gâhî hicâb-ı ebre girür husrevâ felek
Yâd eyledükçe lutfını terler hicâbdan

4. Kimi zaman felek, bulut örtüsüne girer
Lütuflarını andıkça utancından terler.

5. Tıfl-ı sirişki yirlere girsün du’âm odur
Her kim gamundan aglamaya şeyh u şâbdan

5. Şeyh ve cemaatinden her kim acısından ağlamazsa
Duam odur ki gözyaşı kıvılcımı yerlere batsın.

6. Yansun yakılsun âteş-i hecrünle âfitâb
Derdünle kara çullara girsün sehâbdan

6. Güneş ayrılığının ateşiyle yansın yakılsın
Derdinle buluttan kara çullara girsin.

7. Yâd eylesün hünerlerüni kanlar aglasun
Tîgun boyınca karaya batsun kırâbdan

7. Kılıcın hünerlerini anıp kanlar ağlasın
Kını boyunca karaya batsın.

8. Derd ü gamunla çâk-i girîbân idüp kalem
Pîrâhenini pârelesün gussadan ‘alem

8. Dert ve üzüntünle kalem yakasını yırtsın
Bayrak üzüntüsünden gömleğini parçalasın.

- VI -

1. Tîgun içürdi düşmene zahm-ı zebânları
Bahs itmez oldı kimse kesildi lisânları

1. Kılıcın düşmana dil yaraları içirdi
Kimse konuşmaz oldu lisânları kesildi

2. Gördi nihâl-i serv-i ser-efrâz-ı nîzeni
Ser-keşlik adın anmadı bir dahı bânları

2. Servi fidanı gibi baş kaldıran mızrağını gördüler
Elebaşları dikbaşlılığın adını bir daha anmaz oldular.

3. Her kanda bassa pây-ı semendün nisâr içün
Hânlar yolunda cümle revân itdi cânları

3. Atın ayağını nereye bastıysa
Hanlar yolunda canları (askerleri) yürüttüler.

4. Deşt-i fenâda mürg-i hevâ turmayup konar
Tîgun Hudâ yolında sebîl itdi kanları

4. Yokluk çölünde heves kuşu durmayıp döner
Kılıcın Allah yolunda kanları sebil etti.

5. Şemşîr gibi rûy-ı zemîne taraf taraf
Saldun demür kuşaklu cihân pehlevânları

5. Demir kuşaklı cihan pehlivanlarını
Yeryüzünü her tarafına kılıç gibi saldın.

6. Aldun hezâr bütkedeyi mescid eyledün
Nâkûs yirlerinde okutdun ezânları

6. Bin kiliseyi alıp mescit eyledin
Çan çalınan yerlerinde ezan okuttun.

7. Âhir çalındı kûs-ı rahîl itdün irtihâl
Evvel konagun oldı cinân bûstânları

7. Sonunda göç davulu çaldı, göç ettin
İlk konağın cennet bahçeleri oldu.

8. Minnet Hudâya iki cihânda kılup sa'îd
Nâm-ı şerîfün eyledi hem gâzî hem şehîd

8. Allah'a şükür ki seni iki cihanda mutlu kılıp
Şerefli adını hem gazi, hem şehid eyledi.

- VII -

1. Bâkî cemâl-i Pâdişeh-i dil-pezîri gör
Mir'ât-i sun'-ı Hazret-i Hayy-i Kadîri gör

1. Bakî sevimli padişahın güzelliğini gör
Hazreti Allah'ın yarattığı o aynayı gör.

2. Pîr-i 'Azîz-i Mısr-ı vücûd itdi intikâl
Mîr-i cevân-ı çâpük-i Yûsuf-nazîri gör

2. Vücut ülkesinin yaşlı azizi (hükümdarı) öldü
Genç ve hızlı hükümdarın (II. Selim) Yusuf gibi mükemmelliğini gör.

3. Gün togdı şimdi gâyete irdi sepîde-dem
Ruhsâr-ı hûb-ı husrev-i rûşen-zamîri gör

3. Şimdi sabahın erken saatinde güneş doğdu
Aydınlık yürekli padişahın yüzünün güzelliğini gör.

4. Behrâm-ı vakti gûra yitürdi bu saydgâh
Var işigine hidmet-i Şâh Erdşîri gör

4. Zamanın Behrâm'ını bu av yeri mezara götürdü
Sen Şah Erdşîr'in eşiğine varıp onun hizmetini gör.

5. Ber-bâd kıldı taht-ı Süleymânı rûzgâr
Sultân Selîm Hân-ı Sikender-serîri gör

5. Zaman Süleyman'ın tahtını darmadağın etti
İskender tahtlı Sultan Selim Han'ı gör.

6. Vardı peleng-i küh-ı vegâ hvâb-ı râhate
Kühsâr-ı kibriyâda turan nerre şîri gör

6. Savaş dağının kaplanı rahat uykusuna vardı
İhtişam dağında duran erkek aslanı gör.

7. Cevlâne gitdi ravzaya tâvûs-ı bâg-ı kuds
Ferr-i hümây-ı evc-i sa'âdet-mesîri gör

7. Cennet bağının tavusu bahçeye dolaşmaya gitti
Saadet ülkesinin doruğunda uçan hümayı gör.

8. İkbâl ü baht-ı husrev-i âfâk müstedâm
Rûh-ı revân-ı şâha Tahiyyât ve's-selâm

8. Ufukların padişahının talihi devamlı olsun
Eski padişahın uçan ruhuna dua ve selam olsun.

Bâkî Divanı - Prof. Dr. Sabahattin Küçük, S. 55-59

ONUN İÇİN:

BÂKÎ'NİN GAZELİNİ TAŞTÎR (*)

Fermân-ı aşka cân iledir inkıyâdımız
Pürdür hayâl-i yâr ile her lâhza yâdımız
Mevkûfdur o mâha samîm-î fuâdımız
Âhır varınca haddine hestî-i şâdımız
Hükm-î kazâye zerre kadar yok inâdımız

Bâş eğmeziz edâniye dünyâ-yı dûn içün
Ettik fedâ zevâhiri şevk-î derûn içün
Sattık metâ-ı ömrü mey-î lâ'lgûn içün
Nevbet çalınca rıhlet-i milk-î sükûn içün
Allaha'dır tevekkülümüz itimâdımız.

Biz müttekâ-yı zerkeş -i câhe dayanmazız
Bâlîn-i bahtı cây-i mübâhât sanmazız
Pervâne-vâr şem'-i mükâfâte yanmazız
İkbâl içün mevâid-i iblîse kanmazız
Hakkın kemâl-i lûtfunadır istinâdımız

Zühd ü salâha eylemeziz ilticâ hele
Âsâr-ı ittikaaye bedel câm alıp ele
Dünyâda vârımız yoğumuz vermişiz yele
Çekmekteyiz kavâfil-i uşşâka meş'ale
Tuttu eğerçi âlem-i kevn'i fesâdımız.

Meyden safâ-yı bâtın-ı humdur garaz heman
Değmezdi yoksa sekrine peymâne-î mugan
Her câm içinde seyredilür başka bir cihan
Şürb-î müdâm içün neye kıldık fedâ-yı can
Erbâb-ı zâhir anlayamazlar murâdımız.

Minnet Hudâ'ye devlet-i dünyâ fenâ bulur
Elhak gazelde neşve-i Bâkî bekâ bulur
Ahlâf o nazm'e gûş tutarken safâ bulur
Teştîrimiz bu sâyede az çok bahâ bulur
Bâkî kalur sahîfe-i âlemde âdımız.

YAHYA KEMAL BEYATLI
(1884 – 1958)

(Eski Şiirin Rüzgârıyle, S. 112-113)

(*) Taştîr: Bir gazeldeki beyitlerin mısraları arasına başka bir şair tarafından üç mısra eklenmesiyle oluşan bir nazım şeklidir. Eklemeler, asıl gazelin anlamı, teması, vezin ve kafiyesiyle uyuşmalıdır. (Gazel 192 yi taştîr)

*****

İnkıyâd: boyun eğme, itaat etme / Pür: dolu / Yâd: hatırda tutma / Mevkûf: hapsolma, tutuklu olma / Fuâd: gönül / Samîm: içten / Hestî: mevcudiyet / Şâd: Sevinçli, şen, bahtiyar / Âhir: En son, sonraki / Hükm-î kazâ: Allah tarafından verilen hüküm. / Edâni: Alçak, bayağı / Dûn: Aşağılık / Zevâhir: Yüksek şan ve şerefler / Şevk: şiddetli arzu. / Derûn: kalb. / Metâ: Kıymetli eşya / La'l-gun: al renkli, kırmızı / Nevbet: nöbet, sıra / Rihlet: göçmek, ölmek. / Mütteka: yaslanmağa yarayan şey / Zerkeş: altın kakmalı, altın işlemeli / Cah: makam, itibar / Mübahat: öğünmek / Cây: yer, makam, mevki / Balin: yastık / Mükâfat: bir hizmet karşılığı verilen ödül / Vâr: gibi / Şem: mum, ışık. / Mevaid: vaad edilenler / İblis: şeytan / Kemâl: fazilet, değer / İstinad: dayanma, güvenme / Zühd: kendini tümüyle ibadete verme / Salâh: dine olan bağlılık / İltica: sığınma / Sa'r: ateşin alevlenmesi / İttika: sakınmak, çekinmek / Bedel: karşılık / Cam: bardak, sırça. / Kavafil: kafileler. / Uşşak: âşıklar / Meş'ale: ucunda ateş yanan değnek (öncü) / Eğerçi: ise de, her ne kadar / Kevn - var olmak / Fesad: fenalık, karışıklık / Hum: şarap küpü / Bâtın: iç, gizli, içyüz, sır, esrar / Garaz: kasıt, kötü niyet, kin / Sekr: (Sekir) sarhoşluk / Mugan: Mecusiler, ateşe tapanlar / Müdam: devam eden, sürekli, dâim olan / Şürb: içme / Neşve: mest ve sarhoş olmak / Elhak: doğrusu, gerçekten / Beka: ebedîyet, sonsuzluk / Ahlaf: halefler, sonra gelenler / Guş tutmak: kulak vermek / Bahâ: kıymet, değer.

BÂKÎ'NİN ÖLÜMÜ

O gün acı bir haber dolaştı payitahtı.
Kudretli Türk şairinin karardı kutlu bahtı,
Herkes büyük bir hüzün hissetti için için.

Birdenbire yayılan bu haber karşısında
Dükkânlar kapatıldı Sahaflar çarşısında.
Her duyan yola düştü Fatih'e gitmek için.

Sokaklardan geçerken er, kadın, yaşlı, taze
Bütün halkı ağlatan bu muhteşem cenaze
Söz mülkünün sultanı Bâkî Efendinindi.

Mevkıbin en başında hüseynî perdesinden
Mersiyeler okuyan hafızların sesinden
Gönüllere ölümün karanlık hüznü sindi.

Daha sonra, kim varsa, bey, ağa, yeniçeri
Ak sakallı vezirler, eski serhad beyleri,
Hepsinin ye's içinde öne düşmüştü başı.

Bu elem bağlamıştı dilini her birinin.
Alay durdu. Nihayet, koca Türk şairinin
Dünyada son durağı oldu musalla taşı.

Cemaat, karşısında el bağlayıp susunca
Ulema zümresinden devrin en ulusunca
Kadri tekrar edildi kendi mısralarıyle.

Ölen o şairdi ki kalbinin ateşinden
Yedi bendi çıkarıp bir faninin peşinden
Devirlerin hükmünü yendi mısralarıyle.

Bâkî gibi bu fâni cihanda bazı bazı
Bir fevvâre halinde şi'rinin ihtizazı
Asırların üstünden aşanlar bahtiyardır.

O deha kartalının her kanat çarpışında
Hız alan mısralara kâinatın dışında
Ebediyet denilen bir tek merhale vardır.

NECMETTİN HALİL ONAN
(1902 - 1968)

Bir Yudum Daha, S. 28

BÂKÎ'YE DERKENAR

Sahn-ı çemende berk i hazan târümâr ise,
Bir öyle derdi anlamıyor rûzigâr ise.

Ağyar elinden alma kadeh kevser olsa da;
İç bir yudumda zehri, sunan dest-i yâr ise.

Düşman da olsa yoksula yardım vazifedir;
Ahbabı hiç düşünme, eğer bahtiyâr ise.

Cepler nakidle doldu, değer buldu her meta;
Geçmez bir akçe oldu bugün itibâr ise.

Bir bivefaya bendeliğin söylenip durur,
Halin yaman demek bu sözün aslı vâr ise.

Bilmen gerekti uğruna hep can verenleri,
Semtin eğer Küçüksu'ya az çok civâr ise.

Bâkî ne derdi duysa bu tıflâne cür'eti;
Munis bu nev-gazel ona bir derkenâr ise.

MUNİS FAİK OZANSOY
(1911 - 1975)

Hisar Dergisi - Taha Toros arşivi, TT513055

BÂKÎ'YE GAZEL

Bir yerde vahim bir yanlış yapılmıştır
ne yadsımaya dilim varır
ne düzeltmeye gücüm yeter
meyyus bir papağan gibi tenhada bırakılmış
harıl harıl
içimdeki bozgunla söyleşirim

bir yaş gelir ki kadınlar
çekilir ortalıktan
esmerler birden çekimser
sarışınlar uzak
kumrallar vefasızdır
artık ne uyku ne durak
bir âfet biçerim imgelem kumaşından
müstesna bir sevgili
onunla söyleşirim
fazlasıyla edâlı
iyice rahşân
bakışları ebrûlî

serviler boşalır boşluklardan
bir mehtap karanlığına
gazelhanlar susmuş
çalgıcılar perişan
bir ben ki sabahlara kadar böyle
münzevi bir kanunla söyleşirim

ne şair kalmış ülkede ne şiir
divanlar unutulmuş
mesneviler parça parça
ey şairlerin sultanı ey Bâkî
inanılmaz kafiyeler düşürüp yıldızlardan
(mef'ulü mefâilü)
ruhunla söyleşirim.

ATTİLÂ İLHAN
(1925 - 2005)

20. Yüzyıl Türk Şiiri Antolojisi, S. 343-344

ONA DAİR:

İKİ SONBAHAR ŞİİRİ

Eski şiirimizde tek bir mevsim vardır, o da bahardır. Bazı mesnevilerde ve bilhassa kaside nesiplerindeki kış ve yaz tasvirleri bir tarafa bırakılacak olursa, bu şiir tek ve yekpare bir mevsim içinde yaşardı, denebilir. Doğrusu istenirse bu biricik mevsim de itibari idi. Yani, şairlerimiz onu her zaman tabiatta olduğu gibi söylemezlerdi. O daha ziyade ruhlarda, muayyen bir estetiğin icaplarına göre açılan bir bahardı. Dilleri de, bizim bugün kullandığımız lirizmin mukabili olan "şevk"in iklimi idi.

Eski şiir, bu tek mevsimden hâtırası hepimizde bir lezzet halinde yaşayan, çok güzel şeyler çıkardı. Kâh bir minyatür ustası veya bir kuyumcu gibi onu inceden inceye, her parçasını ayrı bir dikkatle işleyerek terennüm etti: Yaprak, çiçek, çemen, servi, sabah saatlerini ören üveyik kuşu ve kumru sesleri gülün ve lalenin alevden kadehleri, goncanın hicabı, menekşenin tevazuu, erguvanların meşalesi, bülbülün efsanevi aşkı, bu şiirde bir oya itinası ile aksetti.

Bazen de daha geniş ufuklu mısralarda tabiatı bütün bir ruh haleti ile birleştirerek bir Claude Monet'yi veya Renoir'ı haset ettirecek manzaralar, muhteşem yay çekişlerinde birdenbire şehrayinini kuran ses ve aydınlık dünyaları yarattılar. Nef'î'nin Dördüncü Murad için yazdığı meşhur kasidenin nesibi, mısraların musikisi ve raksı ile bütün bir Dionysos cümbüşüdür; aşkı, şarabı, neş'eyi, sırrî bir ayinin unsurları yapar:

"Zevki o rind eyler tamam

Kim tuta mest ü şadkâm.
Bir elde câm-i lâle-fam.
Bir elde zülf-i ham-be-ham"

mısraları hakikatte şarap tanrısının aşklarını anlatan bir Pompei freski kadar telkinkar ve kendini hazza vermiş jesti ifadede onlar kadar mükemmeldir; bütün bir tabioyu birkaç çizgide ortaya çıkarmasını bilir ve üstelik bunu sadece ahengiyle yapıyormuş zannını bırakır.

Baki'de, Yahya Efendi'de, Nâilî'de, Nedim'de bahar için söylenmiş çok güzel mısralar ve beyitler vardır. Unutmamalı ki, gül ve bülbül medhinde yazılmış bir beyit az çok bahara ithaf edilmiştir; ondan bir parça, hiç olmazsa bir renk veya koku taşır. Eski şiir, dinî ve mistik istiğraktan ayrıldığı zaman ya harabat alemine yahut da bahar iklimine, çemene giderdi; ve hemen daima, bu üç alemi birbirine taşırdı.

Şiirde kullanılan hayallerin yarısından fazlası bahardan gelir, buna mukabil diğer üç mevsimin bu lûgatın teşekkülünde pek az hissesi vardır. Onların estetiği öteki mevsimleri pek az tanır ve ancak, insan kaderinin ters yüzü bahis mevzuu olunca onları paletine geçirirdi.

Baki'nin bir istisna gibi görünen sonbahar gazeli bile (bittabi bu adı biz veriyoruz)*, bu mevsimden ancak talihin cilvelerinden şikâyet çeşnisine bürünerek bahseder. Fakat manzume baştan aşağı büyük sonbahar rüzgarlarının uğultusu ile doludur :

Nam ü nişâne kalmadı fasl-ı bahârdan
Düştü çemende berk-i diraht itibardan

Eşcâr-ı bağ hırka-i tecride girdiler
Bâd-ı hazan çemende el aldı çınardan

Her yâneden ayağına altun akup gelür
Eşcâr-ı bağ himmet umar cûybârdan

Sahn-ı çemende durma salınsın sabâ ile
Azâdedir nihal bugün berk ü bârdan

Bâkî çemende hayli perîşân imiş varak
Benzer ki bir şikâyeti var ruzigârdan.

* Bknz: Gazel 371 - S. 9

Eski şiirin oyunlarını ve kaidelerini gözönünde tutarak söylenmiş olan bu gazelde, ağaçların çırılçıplak kalması, dünya alakasından bir tarikat ehlinin soyunmasına benzetilir, sonbahar rüzgarı bir mürit gibi, şeyhi olan çınardan icazet alır, tıpkı kudsiyetine inandığı dergâha hediye götüren insanlar gibi, ağaçlar dereye bütün altınlarını dökerek kendilerine medet etmelerini rica ederler.

Sonunda da Baki, manzarayı kaplayan sararmış yaprakların haline bakarak onların da (kendisi gibi) felekten bir şikayeti olduğunu hatırlatır. Velhasıl, bir yığın ustalıkla, ikizli bir mânâyı tek bir mevzu ve şekilde beraberce yürütür. Bütün Ortaçağ sanatları gibi, eski şiirimiz de eşyaya safdilce bakmağı sever ve tercih ederdi. Hatta doğrusu istenirse, bu çok ustalıklı bilgiç safdillik, onlarca sanatın en mühim taraflarından biriydi.

Bugün bizim için bu manzumenin güzelliğini, artık bu safdillik yapmıyor. Onu daha ziyade ses ve bu sesteki büyük keder için seviyoruz. Eşyayı bu kederin aydınlığında, bir akşamın aksiyle zenginleşmiş, büyü ve derinlik kazanmış gibi, onun telkinleri içinde canlandırdığı için seviyoruz. İçindeki hayalleri şâirin kasdettiği ince mutabakatlara kadar inmeğe lüzum görmeden, sadece bizde kurduğu ruh haletine yetecek kadar takip ediyoruz.

Gazelin birinci beytinde, sonbahar rüzgârları, giden baharın (yahut yazın) bıraktığı boşluk üzerine ağır ve uçurum kokan bir gürültü ile kapanıyorlar; Bâkî, kadim alemin yıkıldığını haber veren "Tanrı Pan öldü ... " çığlığı gibi bir çığlık ile "Yaz öldü ... " diyor ve bu iki mısraın ağır melankolisinden ölen mevsimin hâtıraları, bir kül yığını gibi dört yana savruluyor.

Nam ü nişâne kalmadı fasl-ı bahardan
Düştü çemende berk-i diraht itibardan

İkinci beytin sonunda, birdenbire hatırlanan çınarla - tabii kafiyenin telkini - biz bu ölüyü tekrar ve en ihtişamlı tarafından zaman ve mekana hükmeder buluyoruz; bu suretle birinci beytin bir boşluk üzerine kurduğu daüssıla, ikinci beyitte devam ediyor. Bu beyitteki "hırka-ı tecrit" tabiri, bu an'ane hayatımızdan kalktığı için, bize manzaradaki ağaçları daha tesellisi imkansız, daha ümitsiz şekilde biçare gösteriyor. Böylece, beyti bitiren "çınar"ın hatırlattığı şeyle, beytin çizdiği perişanlık manzarası, birbiriyle karşılaşmış oluyorlar.

Bu beyti takip eden "*Her yâneden ayağına altun akup gelür*" mısraını,

Mallarme'nin görmüş olmasını çok isterdim. Bu mısra ile manzumenin ortasına yığılan arkaik zenginlikte ancak onun veya tilmizlerinin tadabileceği bir güzellik vardır. Bu altın seli, manzumenin içinde bir karun hazinesinin işlenmiş madenlerini, yontulmamış mücevherlerini, büyük renk ve parıltı külçeleri halinde tutuşturuyor. Son beyitte ise Bâkî, mânâca çok değişik olmakla beraber, musiki ile birinci beytin kaderini daha insanî bir planda tekrarlar.

Yazık ki, bu güzel manzume eski şiirimizde hemen hemen tek başına kalır. Onun bir eşini - daha çok güzel ve daha derin olmak şartıyle - bulabilmek için Yahya Kemal'e kadar çıkmak lazımdır. Aradaki devirde ise, şiirimizin yüzünü garbe çevirdikten sonra verdiği bazı nümuneleri vardır. Bunların başında Recaizade Ekrem'in "Sonbaharın zevki hoştur. Tut elinden yâri koştur" diye başlayan küçük şiiri, Cenab'ın Temâşâ-yı hazan'ı, Fikret'in yağmurlu, ıslıklı, rüzgarlı ve hıçkırıklı, - fakat bu teferruat bolluğuna rağmen bazısı gene güzel - sonbahar şiirleri vardır.

Yahya Kemal'in Hazan gazeli'nin bu şiirlere faikiyeti, sonbaharın iki yüzünü birden bize vermesinden gelir. Filhakika bu mevsim, bir taraftan yazın ve baharın, hatta senenin ölümü ise, diğer taraftan da bolluğun ve olgunluğun mevsimidir; tabiat cömert çeşmelerini bu mevsimde açar; meyve, çiçek, şarap, renk, koku, hepsini cömert bir tanrı gibi dört yana savurur. üzümü kızartır, inciri olgunlaştırır, elmayı sarartır, narı bir fecir gibi çatlatır, titiz artist neş'esi ile eşyanın üzerine eğilir; bir eski zaman vazocusu gibi, biraz sonra, ölmek ve dağılmak için avucundan çıkacak olan şeylere renk ve cilasını vurur.

Yaprakları kızıl yakuttan safran rengine kadar her renge boyar. Yeşil, sarı, vişne çürüğü, nar kırmızısı, kiremidi, çelik mavisi, gök mavisi, pas rengi, hâtıra rengi, lâcivert, siyah, mor, beyaz, her nev'inden yeşil, çalılarda, yapraklarda, dallarda, meyvelerde, ağaç diplerinde açılan mantarlarda birbiri ardınca görünür: bu ölüm ustası kendi kendine, kendi zevki için üstüste şehrâyinler yapar.

İşte Yahya Kemal'in Hazan gazeli, bu mükemmelliğin, bu cömertliğin, bu ustalığın sihriyle doludur ve bize sonbahar denen neş'eyi, hakiki artist neş'e ve zevkini tanıtır:

Hazan ki durmadan evrâkı su-be-sû dökülür
Hazinesinden eteklere reng ü bû dökülür

Ne inkırâz-ı bahâran ki hân-ı yağmada

Şerap mahzeni Cem'den sebû sebû dökülür

Nevâ-yı neydir esen bâd câm-ı meydir gül
Çemende eşk ile sahbâ misal-i cû dökülür

Makam-ı pîr-i mugandan akarken âb-ı hayat
Cihanda tâli'e bîhude âb-ı rû dökülür

Hazan da erse Kemâl el çeker mi canandan
Lebinden ol mehe imâ-yı arzû dökülür

Diyonizyak bir neş'e içinde başlayıp fanilik düşüncesi üzerine kapanan bu şiirin ilk beytinde çizilen tablo, hiç bir şeyi saymadan bütün mevsimi bir renk kamaşması içinde toplar; birinci mısrada manzume oluşunu idrak edecek sesi, dekoruyle beraber verir; ondan sonra bu sesin etrafında güz teşekkül eder; koku, renk, meyve, hepsini dağıtır; çok mesut bir buluş olan (inkıraz-ı baharan) tabiri ile Yahya Kemal, bu bolluğun sırrını ve manzarasını mısralar arasında birdenbire infilak ettirir. Bu cömertliğin bir sembol gibi yerini alan bağ bozumu, bazı sabah ve akşamlarda, ağır bulut tabakaları arasından yolunu arayan ve ufku bir tanrılar cenginin sahnesi hfiline getiren o kan kırmızı ışıklar gibi, manzumenin içinde külçelenir.

Bu dört mısraın neş'esinden sonra manzume durulur. Yavaş yavaş mevsime layık bir istiğrak ve hüzün, mısralarının arasına karışır; üçüncü beyitte mevsimi daha ziyade bu hüzünle sarhoş olmuş görüyoruz:

"Çemende eşk ile sahbâ misâl-i cû dökülür" mısraı bu kederi bize bazı bulutlu İstanbul sabahlarını o kadar hayali bir alem yapan o hatıra yüzlü aydınlıktan yontulmuş bir kadeh gibi sunuyor. Bundan sonra gelen beyitte, şiir ve düşüncenin nizamı ile kararını bulmuş bir ömrün tecrübesi, hakiki zevki feragatte bulmuş olmanın hikmetini söyler. Ve nihayet son beyitte şair:

Hazan da erse Kemâl el çeker mi cânândan
Lebinden ol mehe imâ-yı arzû dökülür

Diyerek hikmet, ömrün tecrübesi, mevsim, hepsini bir nezir gibi aşkın ve güzelliğin mihrabında yakar.

AHMET HAMDİ TANPINAR
Cumhuriyet, 3 İkinciteşrin (Kasım) 1942

FUZÛLÎ VE BÂKÎ

Fuzûlî ile Bâkî, iki kutup gibi karşılaşırlar. Aralarındaki konuşma yaşadıkları devri aşar, hatta Tanzimat'a ve bugüne kadar gelir. Bu, bütün tarih hesaplarının dışında sanat dünyasının ritmini yapan iki ayrı anlayıştır.

Fuzûlî şiiri sadece kalbe ait bir macera telâkki eder ve ıztırabı şâir için yaşanacak tek iklim gibi görür. (Bunu Farsça Divanı'nın mukaddimesinde söyler, fakat aynı mukaddimede tabiatının daha ziyade kaside ve muamma yazmağa müsait olduğundan da bahseder.) Onda her şey kendiliğinden "ben"in etrafında toplanır ve oradan hareket ederek dünyasını yakalar. Dil, Fuzûlî'de her şeyden evvel bir yaratma işinin başlangıcı olan teessürînin vasıtasıdır.

Bâkî'de ise, kurucu unsurlarıyle Fuzûlî'ninkinden hiç de farklı olmayan bu iç alem, kendisini aşan bir nizama bağlı gibidir. Onun arasından, onun icaplarıyle konuşur. Dil, bu yüzden daha ziyade dış âlemin malıdır; onu kurmakla işe başlar ve biz yarattığı dünyanın arasından onu alış şekliyle, yahut ona verdiği şekille Bâkî'nin kendisinde buluruz.

Eninde sonunda aynı dilin, aynı medeniyetin ve aynı asrın -yirmi, yirmi beş yıllık bir farkla - iki insanı olan ve zaruretiyle birbirine çok benzeyen, biri öbürüne az çok tesir etmiş, yahut muhteva ve şekil itibariyle bir yığın şey telkin etmiş iki şâir arasında bu kadar ayırıcı bir kıyas kullanmaktan çekinmesek, bu ayrılığı bir Dionysos - Apollon karşılaşması gibi gösterirdik.

Filhakika Fuzûlî'de ıztırapla ve insan kaderiyle doğrudan doğruya temas ederiz. O eski şiirin lûgatını ve modalarını kendi hayatının meseleleri için benimsemiştir. Bunda ne kadar samimidir? Bunu bilmiyoruz. Ve doğrusu istenirsc bu suali sormağa fazla hakkımız yoktur. O bize muayyen bir çehre ile hatta bir çeşit şahsi masalla gelmek istemiştir. Ve bir yığın tezada rağmen bugüne kadar bu masalı tutmuştur. Bu demektir ki, bu eserde ikinci makalemizde bahsettiğimiz irade tarafı ne kadar galip olursa olsun, onu tutan birtakım büyük psikolojik esaslar vardır.

Vakıâ bazı şiirlerinde o da eğlenmeye çalışır, neş'eli görünmek ister, çapkınca mazmunlar, şarkılar yapar. Hatta eserinde ten hazlarına bir çeşit açılış dahi vardır. Unutmamalı ki, Nedim'den evvel Hamamiye yazan -"Hamam" redifli gazel - odur. Ve bu küçük şiir bir tarafıyle bütün bir sensualite olduğu gibi, saydığı teferruatla ve kurduğu hava ile de çok cazip şekilde tasvirîdir. Daha doğrusunu isterseniz, Şark minyatüründen Garp resmine geçmiş denecek buğulu sıcak hava, çıplak ten ve hazdır. (Zaten bazı sensuel çığlıklarda, mahalli hayat tasvirinde Nedim'in asıl başlangıcı odur, denebilir. Tabii aradaki büyük farkı gözetmek şartıyle. Çünkü Nedim çok başka bir âlemdir).

Fakat bütün bunlar eski şiirin kendisinde bulunan, hiç olmazsa bizde asıl Necatî ile başlayan bir ikiliğin neticesidir. (Hamam şiiri ayrıca anlatılmaya muhtaçtır). Bu ikiliğin Fuzûlî'de ağır basan tarafı şüphesiz ki, ıztıraba bakan tarafıdır. Orada Fuzûlî bütün oyunlarına rağmen ölçüsüzdür.

Daha birinci makalemizde onda ıztırap hazzından başka bir hazza rastlanmadığını söyledik. Fakat ıztıraba kendisini nasıl verir, nasıl sadece onda kendisini bulur, nasıl kuvvetle şikayet eder. Divan'ında satırların arasında her lâhza bir çeşit Laokoon gibi çığlıkla açılmış ağzını ve gerilmiş adalelerini görmemek kabil değildir.

Bâkî ise onun tam zıttıdır. Hayatın cilveleri karşısında çok sakin ve ölçülüdür. Rinddir, hazperverdir, dünya nimetlerinden hiç birini kaçırmak istemez, fakat hiç birine de lüzumundan fazla kendini kaptırmaz. O, tam manasıyle bir "grand seigneur" yahut bizdeki karşılığı ile eski Osmanlı büyüğüdür. İhtirasın yerine güzellik dediğimiz mucizeyi tatmaktan başka birşey olmayan bir bağlanma, ıztırabın yerine hafif ve iyi ayarlanmış, her lahza kendisini geçen ve hepimizi birden ifade eden bir hüzün ona yeter. Biraz da naza benzeyen ve daha çok bir iyileşme sıtması gibi bizi yaşadığımız ana bağlayan bu ölçülü hüzün, denebilir ki Bâkî'nin asıl hareket noktasıdrr. Belki o, insan kaderini olduğu gibi kabul ettiği için onu kendi içinde yenenlerdendir.

Din bile bu iki şâirde ayrı çehrelerle karşımıza çıkar. Sünnî veya Şii Fuzûlî alabildiğine dindardır. Divanı her minareden başka bir kasidenin okunduğu Arabistan ramazan geceleri gibi naat ve tevhit sesleriyle çınlar. Elleri her lâhza duadadır. Aşk veya sevgili bile ona bir çeşit ulûhiyet gibi görünür.

Tercüme şeklinde olsa dahi türkçenin en güzel siyer kitabını yazan (hem ne dille ve her kelimenin karşılığını arayarak, bulamadığını anlatarak. Mevâhib-i ledünniye'yi her okuyuşumda Bâkî'nin niçin bir lûgat yazmadığını kendi kendime sorarım) Bâkî'de ise doğru dürüst dindar tek bir manzumeye rastlanmaz. Din, bu kazaskerin Divan'ına cemiyetin hayatını tayin ettiği derecede girer. Niçin söylemeyelim ki, bu din adamı, şiirinde zannettiğimizden fazla laiktir ve içtimaidir.

Bu ayrılığın en derinleştiği noktalardan biri de, iki şâirin ölüm karşısındaki tavırlarıdır. Fuzûlî'de ölüm, bir gölge yahut hayat orkestrasının asıl aksisadası gibi şiirin peşi sıra yürür. Ölümü ister mi? Sever mi? Şüphesiz ki hayır. Fuzûlî hissiliği hiç bir zaman ölümü istemek derecesine götürmemiştir. Ne de onda mutlak

sükûnu aramıştır. Zaten (Üstühan-ı kellem içre tutsa akrepler vatan) diyen şâir için böyle bir temenni düşünülemez. Fakat onu unutamaz da. Tıpkı eski ölümün zaferi tabloları gibi o, orada, şiirin arkasındadır. Her lâhza şiirinin aynasını onun nefesi bulandırır. Günlerinin kadehinde asıl çalkanan odur. Bütün o çığlıklar, o dualar, sevme ve tapınma hisleri, arzular ve oyunlar çok def'a bu ifritin kendi üstüne dönüşlerinden, şekil değiştirmelerinden doğar. Zaten bu oyunların bir kısmı onu kendinden uzaklaştırmak içindir.

Bir bakıma Bâkî ölümle daha çok meşguldür. Fakat çok başka şekilde. Bâkî için ölüm, XIX uncu asrın o mutlakçı sanatkârları gibi, eserinin ve kendisinin tam anlaşılacağı insan hafızasının mısralarının panltısına boğulacağı ebediyetin kendisidir. Bu noktada şüphesiz Bâkî yalnız değildir. Müslüman şark şiiri sanatın ebediyetine inanmıştır. Fakat :

Minnet Hudâya devlet-i dünya fenâ bulur
Bâkî kalur sahife-i âlemde adımız

diyen, kendisini hayatın cilveleri karşısında ölümle, ebediyetle teselli eden şâir, oyuna başka türlü girer. Hatta sadece sesine sindirdiği hüzünle Bâkî (Sebt'est ber ceride-i alem devam-ı mâ) mısraıyle kendisinden evvel aynı şeyi söyleyen Hafız'dan bile ayrılır, denebilir. Yahya Kemal'in bu beytin bulunduğu gazele yaptığı emsalsiz taştiri okurken, bu iki şâirin bu kadar mükemmel kaynaşması beni çok düşündürdü. Ve nihayet bunun sadece Çaldıran şehnâmecisinin şüphe götürmez ustalığından gelmediğini, Bâkî'nin gazelinde ve dünyaya bakışında çok modern bir tarafın da bulunduğunu anladım. Âşikâr ki, Bâkî insanlara ve insan hâfızasına inanıyor ve asıl hayatının hâfızalardaki hayatı olacağını biliyordu.

Bunun dışında vazifesini yapmış insanın sakin bekleyişi vardır. Fakat Bâkî bununla da kalmaz, zaferi olacağını telâkki ettiği bu hadiseyi bazen merakla beklediği olur. Hatta kendi cenaze merasimini kendisi hazırlar :

Kadrini seng-i musallada bilüp ey Bâkî
Gelüp el bağlayalar karşına yârân saf saf

Doğrusu istenirse, bu beyitte, şikayeti geçen büyük bir şey vardır. Bunu ancak kendi etrafıyle tam kaynaşmış, Mallarme'nin tabiriyle tam "kabile" nin adamı olduğuna inanmış bir insan söyleyebilirdi. Eskilerin çok sevdiği hikmet tarzında bir şaheser olan:

Bâkî kalan bu kubbede bir hoş sadâ imiş

mısraı da az çok böyledir. Bu mısraı her tekrarlayışımda bana Bâkî, uzakta, bilmediğim bir yerde, ışıkların ve gölgelerin beraberce kaynaştığı bir mücerret alemde, yüzünü dünyamıza iyice uzatmış bir aksisada tanrısı imişcesine kendi sesinin akislerini dinliyor gibi gelir. Bâkî ölüme değil, sanata inanıyordu.

Fakat bu iki şâirde dünyalarını yapan lûgatın kendisi de ayrıdır. Bâkî Divanı baştan

aşağı kıymetli madenler ve sanat eşyası ile doludur. Sanki kasıdelerini sunduğu hükümdarın asıl hazinelerine sahip olan oymuş gibi, durmadan ortalığı parıltıya boğar. Burada bugün için tatsız bir imajın arasından altın kabzalı ve mücevher kakmalı bir kılıç fırlar, biraz ötede bir kalkan küçük bir güneş gibi parlar, murassa çerçeveli aynalar, içlerindeki güzellerle ufkumuzu derinleştirir, murassa kadehler, ipekli kumaşlar, ham, işlenmiş madenler, taşlar, birbirleriyle yarışa girerler. Bu hakiki bir renk ve ışık cümbüşü, hatta israfıdır. Mevsimler bile bu şiire

eski Mısır hazinelerini getiren donanma gemileri veya ganimet kervanları gibi kıymetli şeylerle yüklü gelir. Bu sadece eski şiirin hayal dünyasında bir kelimenin tuttuğu yer dolayısıyle değildir. Bâkî, renkliyi, parıltılıyı ve kıymetli olanı sever. Onun hiç bir riyazeti yoktur.

Düşünün ki, ağaçlar içinde en sevdiği, kendi başına bir sefahat olan erguvandır. Bâkî sadece bu ağacı sevmekle kalmaz, sevgilisini erguvani elbiselerle bile giydirir. (Belki erguvan o devirde gelmiş veya çok muhtemel ki yeniden moda olınuştu. Devir bahçe zevkine düşkündür. Yahya Efendi gibi evliya tanılan bir zat bile, vaktini bahçe tanzimi ile geçirir).

Fuzûlî'de bu cümbüş ve israfın izini bulamayız. Hatta Bâkî'nin kullandığı bütün o parlak madenler, taşlar, çok def'a Fuzûlî'de kısılmış bir lamba gibi renk ve parıltılarını bile kaybeder. Çünkü onun lûgatı fakirlik ve ıztırabın etrafında döner ve aynası yalnızlığın aynasıdır. Mihnet, gam, kanaat, uzlet, gözyaşı, hicran, yoksulluk...

Şikayetlerine bakıp da bu lûgatı Fuzûlî'ye sadece talihin cebrettiğini zannetmeyin. Bütün bu riyazet ve takva terbiyesi onu ister. Fuzûlî kendisini bütün dünya nimetlerinden sıyrılmış, yarı çıplak, her şeyden mahrum, şarkın o ezeli padişah - dilenci (yahut derviş) karşılaşmasının tam öbür ucunda bulunca hakiki çehresini aldığını zanneder. Bunun için de durmadan soyunur, fırtınaya tutulmuş bir gemi gibi durmadan bir şeyler atar ve attıkça başı yukarıya doğru yükselir. Tecridin tam zirvesinde, başı bulutlardadır.

Fakîr-i pâdişah-âsâ gedâ-yı muhteşemem

Garip bir i'tisaf mistiği içinde gelecek şöhretini bile reddeder. Kendisi için (fâni-i mutlak) tabirini kullanması kadar mânâlı ne olabilir? Mutlak şekilde fânilik insanın adının bile unutulmasını ister. Halbuki Fuzûlî bu şiir adını bulmak için ne kadar uğraştığını, ne ince hesaplarla onu seçtiğini Farisî Divanı'nın mukaddimesinde uzun uzun anlatmıştır.

Şüphesiz bütün bunlar biraz edebi moda, biraz hususi estetik hatta dışarıdan, bilhassa tasavvuftan gelme terbiyedir. Fakat bir terbiyenin bu kadar derinden insanı kavraması, bir şâirin kendi masalına bu kadar inanması için ortaya başka âmillerin girmesi icap eder.

AHMET HAMDİ TANPINAR
(Cumhuriyet, 17 Nisan 1957)

İÇİNDEKİLER:

BÂKÎ KİMDİR? - 2

ŞİİRLERİ:

Gazel 6 - 3
Gazel 23 - 4
Gazel 55 - 5
Gazel 171 - 6
Gazel 192 - 7
Gazel 218 - 8
Gazel 371 - 9
Gazel 395 - 10
Musammat I (Kanuni Mersiyesi) - 11

ONUN İÇİN:

Bâkî'nin gazelini taştîr - 20
Bâkî'nin ölümü - 22
Bâkî'ye derkenar - 23
Bâkî'ye gazel - 24

ONA DAİR

İki sonbahar şiiri - 25
Fuzûlî ve Bâkî - 30

Not: Bu e-kitap Şiir Parkı sitesi tarafından ticari olmayan kişisel kullanımınız için yayınlanmakta olup onu bilgisayarınıza indirebilirsiniz ancak kopyalanması, gerçek veya elektronik ortamlarda yayınlanması, dağıtılması, ya da satılması hususu Türkiye Cumhuriyeti yasaları ve uluslararası yasalarla korunmaktadır ve telif hakları temsilcisinin önceden yazılı iznini gerektirir.

www.siirparki.com